

We worden platgewalst met ‘voldongen feiten’: hoog tijd voor echte onderzoeksjournalistiek

Posted on 24 mei 2023 by Hans Werdmölder

Het fenomeen onderzoeksjournalistiek staat weer sterk in de belangstelling. Zo publiceerde *De Groene Amsterdammer* onlangs een bijdrage van Thomas Muntz onder het opschrift ‘De grond van de vuiligheid. De eerste sterjournalisten’.

Muntz doelde op de zogenoemde ‘*muckrakers*’: Amerikaanse reporters die rond 1900 op basis van grondig onderzoek onthullingen deden over bijvoorbeeld misstanden in het bedrijfsleven, malversaties in de bankwereld, corruptie onder lokale bestuurders, zwendel met patentgeneesmiddelen en activiteiten van de onderwereld. Grote, nationale kwesties die veel aandacht kregen en in de Verenigde Staten leidden tot nieuwe wetgeving.

In Nederland was de socioloog en amerikanist A.N.J. den Hollander de eerste wetenschapper die aandacht vroeg voor het werk van de *muckrakers*: in zijn boek *Het démasqué in de samenleving. De journalistiek van de anti-schijn* (1976).

Discrepantie tussen schijn en werkelijkheid

Den Hollander (1906-1976) was een begaafd waarnemer en iemand die in staat was de resultaten van zijn onderzoek op indringende wijze te verbeelden. Hij was ook een *ontmaskeraar*. De discrepantie tussen schijn en werkelijkheid was het grote thema in zijn werk.

Ook op inhoudelijk gebied liep hij voorop. In de jaren dertig had Den Hollander, dankzij een beurs van de Rockefeller Foundation, een voortreffelijk proefschrift geschreven over de arme blanken in het zuiden van de VS. In de jaren zestig schreef hij over de achtergronden van de rellen in de zwarte woonwijken van de grote Amerikaanse steden. In zijn colleges – sinds 1946 was Den Hollander hoogleraar sociologie aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam – doceerde hij over discriminatie en de belabberde positie van de 'negers', zoals ze toen nog werden genoemd.

In zijn benadering van de sociologie was Den Hollander volstrekt uniek, briljant en erudiet, met een aanvallende en uiterst doeltreffende 'Cruyffiaanse' stijl. Over zijn persoon en werk schreef ik in 2021 een uitgebreide ***biografie***.

Journalist, vond Den Hollander, is een eerbaar beroep, maar het vak kent ook tekortkomingen. De wetenschap kan en moet, zo meende hij, een stap verder zetten. Zoals ook *muckraker* Ida Tarbell (1857-1944) dat deed.

Met haar publicaties over The Standard Oil Company van John D. Rockefeller kreeg zij de multinational op zijn knieën. Tarbell schreef zeer feitelijk over de opkomst en machtsverwerving van het petroleumconcern. Ze ging terug naar de bronnen, verdiepte zich in de vele archiefstukken, speurde in oude jaargangen van kranten, herlas regeringsenquêtes en ondervroeg personen die betrokken waren geweest bij conflicten met Standard Oil. Het waren feiten over corruptie en illegale trustvorming, geen theorie, geen gepreek of gejammer, maar een kalm, analytisch verslag. En juist daardoor doeltreffend.

De artikelen van Tarbell, die in 1904 weren gebundeld in *The History of the Standard Oil Company*, veroorzaakten een nationale golf van woede tegen het bedrijf. De effen, bijna droge toon van haar verhaal, zo schrijft Den Hollander, zal het voor veel lezers des te indrukwekkender hebben gemaakt. In 2015 concludeerde de journalist Tom Keene: '*Ida Tarbell changed America. This book*

should be read on oil, but far more, as a window into another time and place.'

Tegels lichten

In de jaren zeventig en tachtig werd het onthullen van schandalen ook in Nederland een journalistieke trend – gestimuleerd door de Watergate-affaire die in 1974 leidde tot het aftreden van de Amerikaanse president Richard Nixon. Bij zijn ontmaskering speelden twee journalisten, Bob Woodward en Carl Bernstein, een prominente rol. Onderzoeksjournalistiek in optima forma.

H.J.A. Hofland (1927-2016), een leerling van Den Hollander, kan worden gezien als de eerste Nederlandse *muckraker*, vooral dankzij zijn in 1972 verschenen boek *Tegels lichten of Ware verhalen over de autoriteiten in het land van de voldongen feiten*. Frank Westerman noemde het 'de hoeksteen van de vaderlandse journalistiek, een onbetwiste klassieker die je domweg gelezen moet hebben.'

In *Tegels lichten* schreef Hofland onder meer over de restauratie van het politiek bestel na de Duitse bezetting, de politionele acties in Nederlands-Indië en de Greet Hofmans- affaire. Zijn boek was een *eyeopener* voor iedereen die dacht dat zich in Nederland geen schandalen afspelen. Hofland noemde de nationale overheid zelfs een 'georganiseerde oplichtersbende'.

Hofland was geen journalist die in ruil voor schouderklopjes angstvallig het stilzwijgen bewaarde over alles wat hem op cocktailparty's sub rosa ter orde kwam. Hij introduceerde een nieuwe habitus, die standaard werd in de Nederlandse onderzoeksjournalistiek. De Tegel, vernoemd naar zijn meesterwerk, is sinds 2006 de belangrijkste journalistiek prijs in ons land.

Beleven we anno 2023 een tijdvak waarin onderzoeksjournalistiek hoogtij viert, zoals Thomas Muntz in *De Groene* betoogde? Of worden we juist platgewalst met 'voldongen feiten', met name over kwesties (stikstof, klimaat, asiel) die vragen om ontmaskering en andere invalshoeken?

Voor een ander geluid moet je op internet zijn

Onze dagbladen – *NRC*, *de Volkskrant* en *Trouw* voorop – maar ook andere media zijn zeer politiek correct. Voor een ander geluid moet je op internet zijn. Zo valt in *Wynia's Week* te lezen dat de D66-netwerkcorruptie zich als een venerische ziekte

heeft ingevreten in ons openbaar bestuur, dat het onzin is dat de Nederlandse regering 'van Brussel' zo'n streng stikstofbeleid moet voeren, dat belangrijke politici in de ban zijn van de ecolobby, dat de asielmigratie best kan worden afgeremd als we Denemarken ten voorbeeld nemen, dat de strijd tegen de zware misdaad niet valt te winnen en dat we met 30.000 windmolens in de Noordzee aankoersen op een ongekende milieuramp.

Wie tegels wil oplichten, moet – daar is sinds de dagen van Hofland niets aan veranderd – op zoek naar schandalen, corruptie en de vuile aarde eronder.

Hans Werdmölder *is criminoloog en antropoloog. Hij is onder meer de biograaf van prof A.N.J. den Hollander:* ***Den Hollander – Dwars boegbeeld van de Nederlandse sociologie****. Het boek is een uitgave van Uitgeverij Blauwburgwal en* ***HIER*** *te koop.*

Wynia's Week *verschijnt 104 keer per jaar met even onafhankelijke als broodnodige berichtgeving. De donateurs maken dat mogelijk.* ***Doet u mee?*** *Hartelijk dank!*

